

Rozdział III Diagnoza i opis obszaru (wybrane części)

Wykazanie wewnętrznej spójności LSR (innej niż spójność przestrzenna)

Jednostki urbanistyczne objęte LSR dla Torunia charakteryzują się dużym zróżnicowaniem pod kątem liczby ludności (liczba mieszkańców zameldowanych w największej z nich wynosi ponad 35 tys. mieszkańców, a w najmniejszej 7 osób) czy powierzchni (od 154,54ha do 1146,41ha). Jednakże jakość życia rozpatrywana w kontekście problemów społecznych i gospodarczych jest czynnikiem spajającym obszar LSR. Wskazany obszar charakteryzuje się największymi problemami związanymi z wykluczeniem społecznym i ubóstwem na tle całego Torunia. W celu określenia tej spójności dokonano analizy takich wskaźników, jak: liczba osób bezrobotnych, liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, liczba osób objętych pomocą społeczną, liczba wyroków eksmisyjnych czy liczba przestępstw i wykroczeń w przeliczeniu na jednego mieszkańca przy założeniu równej wagi każdego wskaźnika. Wybrany obszar charakteryzuje się największym natężeniem tych problemów nie tylko w roku 2013 (dane w tabeli poniżej, na podstawie których dokonano szczegółowej analizy w nawiązaniu do wytycznych w zakresie realizacji lokalnych strategii rozwoju w okresie programowania 2014-2020), ale także na przestrzeni kilku ostatnich lat, co potwierdziły dane statystyczne z kolejnych lat oraz konsultacje społeczne. Poszczególne wskaźniki osiągają różną wartość dla poszczególnych dzielnic. Można zauważyć, iż pewne zjawiska są bardziej charakterystyczne dla konkretnego obszaru. Oparcie się w analizie wyłącznie na jednym wskaźniku nie pokazuje rzeczywistego problemu z uwagi na charakter zabudowy czy specyfikę danej jednostki. Wskazane w tabeli zjawiska są ściśle ze sobą powiązane, współwystępując na obszarze danej jednostki. Dobór wskaźników nastąpił na podstawie rozmów z przedstawicielami instytucji publicznych, którzy na co dzień pracują z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym lub ubóstwem oraz ich otoczeniem (pracownicy MOPR, Straży Miejskiej, Policji, PUP) i zarządcami nieruchomości, którzy w pracy zawodowej spotykają się z problemem złych warunków mieszkaniowych oraz eksmisji. Poniżej przedstawiona została tabela wskazująca wartości danych wskaźników dla poszczególnych jednostek urbanistycznych LSR.

Tabela 1. Charakterystyka statystyczna dla obszaru LSR

Jednostka urbanistyczna	Liczba os. bezrobotnych na dzień 31.12.2013	Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na dzień 31.12.2013	Liczba osób objętych pomocą społeczną (31 grudnia 2013 r.)	Liczba wyroków eksmisyjnych w 2013 r.	Liczba przestępstw i wykroczeń (bez uwzględnienia przestępstw drogowych i wykroczeń) w 2013r.
Barbarka	1	3	0	1	29
Bielany	261	432	622	9	197
Bielawy	190	268	57	28	89
Bydgoskie Przedmieście	1 344	1 855	2 104	18	888
Czerniewice	125	194	50	3	36
Grębocin Nad Strugą	129	198	479	1	24
Grębocin Przy Lesie	148	307	170	6	187
Jakubskie Przedmieście	545	728	786	4	303
Katarzynka	6	20	44	1	35
Mokre Przedmieście	760	1 443	1 043	4	524
Podgórz	613	568	1 301	4	140
Rubinkowo	1 181	1 521	1 033	2	736
Rudak	67	63	114	0	47
Stare Miasto	557	1 177	1 274	0	833
Starotoruńskie Przedmieście	24	52	26	0	54

Stawki	374	722	405	0	223
Wrzosey	629	1 235	1 729	0	136
Razem obszar LSR	6954	10786	11237	81	4481

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Miasta Torunia.

Wskazane do wsparcia przez LSR jednostki zamieszkiwane są przez 136 999 mieszkańców i stanowią spójny obszar w zakresie występujących w nim problemów społeczno-gospodarczych. Bezpośrednia bliskość geograficzna jednostek i wzajemne oddziaływanie oznacza, że podjęcie działań w jednym obszarze może spowodować poprawę sytuacji w innej części miasta. Realizacja zintegrowanych działań w zakresie przeciwdziałania wskazanym problemom gwarantuje osiągnięcie „masy krytycznej”, która doprowadzi do wzrostu aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców, a co za tym idzie poprawy sytuacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz wzrostu zintegrowanych działań w zakresie organizowania społeczności lokalnej i animacji społecznej, co jest głównym celem Lokalnej Strategii Rozwoju.

Obszar LSR swoim zasięgiem obejmuje 17 jednostek urbanistycznych miasta Torunia. Pomimo zbieżności problemów o charakterze społecznym, można również zauważyć elementy wyróżniające dane obszary. Obszarami wskazywanymi przez zdecydowaną większość rozmówców podczas konsultacji jako wymagającymi największego wsparcia jest Bydgoskie Przedmieście i Stare Miasto. Bydgoskie Przedmieście to obszar, który charakteryzuje się największą w skali Torunia i obszaru LSR liczbą osób korzystających z pomocy MOPR. Ponadto zamieszkuje tam najwięcej osób długotrwale bezrobotnych. Z uwagi na charakter zabudowy jest jednostką, w której występują duże problemy w sferze mieszkalnictwa, o czym świadczą dane dotyczące eksmisji. W powszechnej opinii wyrażanej w konsultacjach, wskazano na Bydgoskie Przedmieście, jako miejsce z problemami w dziedzinie przestępczości oraz o nasileniu problemów opiekuńczo-wychowawczych. Pozytywną cechą Bydgoskiego Przedmieścia jest stosunkowo duża aktywność społeczna mieszkańców, mierzona m.in. wskaźnikiem badającym frekwencję wyborczą. Drugą jednostką wymagającą interwencji jest Stare Miasto, którego obszar wpisany jest na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Jednostka ta posiada wyjątkowe walory turystyczne, marketingowe oraz wizerunkowe dla miasta, ale jednocześnie jest też jednostką urbanistyczną, z której najszybciej ubywa mieszkańców. Wyludnianiu jednostki towarzyszy ponadto drastyczny spadek liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w ostatnich latach. Spadek liczby osób korzystających z pomocy społecznej z kolei nie jest proporcjonalny do spadku liczby mieszkańców, co świadczy o postępujących problemach społecznych i ubożącym społeczeństwie.

W jednostkach sąsiadujących ze Starym Miastem także zauważalne są problemy społeczne. Systematyczny wzrost liczby osób korzystających z pomocy społecznej na przestrzeni ostatnich lat widoczny jest na Mokrym Przedmieściu. Ponadto mieszkańcy z tego obszaru najczęściej sygnalizowali problem młodzieży sprawiającej problemy wychowawcze. Sąsiadujące Jakubskie Przedmieście również dotyka ten problem. Osiedle ma charakter głównie mieszkalny, chociaż przez wiele lat był to teren przemysłowy oraz handlowy. Największym wyzwaniem dla Jakubskiego Przedmieścia jest kwestia rewitalizacji niezagospodarowanych terenów. Z przeprowadzonych ankiet dodatkowo wynika, że obszar posiada opinię niebezpiecznego, co odzwierciedlają statystyki Policji. Z przestępczością oraz dodatkowo wysokim bezrobociem mają problem także mieszkańcy największego pod kątem liczby ludności Rubinkowa. Na terenie osiedla znajduje się wiele szkół, przedszkoli, obiektów handlowych. Jak wskazywano podczas konsultacji, brakuje na tym obszarze oferty kulturalno-rekreacyjnej dla mieszkańców.

Najmniejszymi jednostkami urbanistycznych w ramach obszaru LSR są natomiast: Katarzynka, Barbarka oraz Starotoruńskie Przedmieście. Centralnym punktem Katarzynki jest wysypisko odpadów o powierzchni 12,5 ha, co pośrednio przekłada się na dużą liczbę osób bezdomnych przebywających na tym obszarze. Natomiast na Starotoruńskim Przedmieściu, pomimo wysokiego wskaźnika przedsiębiorczości w przeliczeniu na liczbę mieszkańców (ok. 0,5), aż co czwarty mieszkaniec korzysta z pomocy społecznej. Barbarka z kolei to najbardziej zalesiony obszar LSR, który dla torunian jest miejscem rekreacji i wypoczynku. Pomimo niewielkiej liczby mieszkańców obszar charakteryzuje się relatywnie dużą liczbą odnotowywanych przestępstw. Jednostką graniczącą z Barbarką są Wrzosey. Obszar ten cechuje systematyczny wzrost liczby mieszkańców ze względu na rozbudowę sfery mieszkaniowej. Analizując dane dotyczące tej jednostki, można zauważyć duże wahania liczby osób korzystających z pomocy społecznej na przestrzeni lat. Głównym obszarem problemowym tej jednostki są okolice ulicy Rolniczej. Ponadto na tym obszarze na przestrzeni lat 2006-2014 spadła liczba podmiotów prowadzących działalność gospodarczą (z 2 080 do 1 270). Spadająca liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych widoczna jest także na Bielanach. W jednostce też zauważalny jest wysokim poziom przestępstw i wykroczeń. Ponadto podczas konsultacji mieszkańcy zwracali uwagę na problem narkomanii wśród młodzieży. Podkreślano również, że wiele negatywnych zjawisk o charakterze społecznym związanych jest z lokalizacją w jednostce miasteczka akademickiego największej toruńskiej uczelni wyższej – Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Poza tym na obszarze Bielan znajduje się wiele szkół, przedszkoli, obiektów sportowych czy szkół zawodowych.

W przeciwieństwie do Bielan najmniejsze zaplecze usług komunalnych z zakresu oświaty oraz opieki przedszkolnej ma lewobrzeżna część Torunia, którą tworzą cztery jednostki urbanistyczne: Podgórz, Rudak, Stawki i Czerniewice. Analizując dane statyczne, można zauważyć także zawsze niższą od średniej dla całego miasta – frekwencję wyborczą w wyborach samorządowych. Zjawiskom tym towarzyszy duży wzrost liczby osób korzystających z pomocy społecznej na przestrzeni lat 2006-2014 (największy w przypadku Rudaku – z 44 w 2006 r. do 335 w 2014 r.) lub szczególnie duży

spadek liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. Zauważalny we wszystkich czterech jednostkach jest spadek zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. Wzrost liczby osób korzystających z pomocy społecznej widoczny jest również w Grębocinie nad Strugą, Grębocinie przy Lesie oraz Bielawach - najdalej wysuniętych na wschód jednostkach. Największej interwencji wymaga Grębocin nad Strugą, w którym ulokowane jest skupisko budynków z lokalami socjalnymi. To ten rejon wskazywany jest jako najbardziej problematyczny.

Rozdział III. Diagnoza – opis obszaru i ludności

3.1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR

Zgodnie z 11 Osią priorytetową Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego (dalej RPO WK-P) pn.: "Rozwój lokalny kierowany przez społeczność", działania objęte LSR skierowane są na wsparcie realizacji instrumentu RLKS, który ułatwia społecznościom lokalnym inicjowanie i realizację działań rozwojowych w formule partycypacyjnej przy współudziale mieszkańców, lokalnych partnerów społeczno-gospodarczych i samorządów lokalnych. Celem wyżej wymienionych działań jest wzrost aktywizacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, do których zgodnie z RPO WK-P zaliczają się:

1. osoby lub rodziny korzystające ze świadczeń z pomocy społecznej lub kwalifikujące się do objęcia wsparciem pomocy społecznej,
2. osoby uzależnione od alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających,
3. osoby niepełnosprawne oraz chore psychicznie,
4. osoby długotrwale bezrobotne zakwalifikowane do III profilu pomocy,
5. osoby zwalniane z zakładów karnych,
6. uchodźcy,
7. osoby przebywające w pieczy zastępczej lub opuszczające pieczę zastępczą oraz rodziny przeżywające trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych,
8. osoby nieletnie, wobec których zastosowano środki zapobiegania i zwalczania demoralizacji i przestępczości,
9. osoby przebywające w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii,
10. rodziny z dzieckiem z niepełnosprawnością,
11. osoby niesamodzielne,
12. osoby bezdomne lub dotknięte wykluczeniem z dostępu do mieszkań.

Odbiorcami wsparcia może być ponadto otoczenie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, tj. osoby spokrewnione lub niespokrewnione z osobami zagrożonymi ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące, a także inne osoby z najbliższego środowiska osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

Przedstawiony powyżej wykaz grup społecznych znajduje swoje odzwierciedlenie w przeprowadzonych działaniach konsultacyjnych. Ankieta dla mieszkańców, umożliwiająca wskazanie problemów, które są najbardziej widoczne w ich otoczeniu, a także spotkania konsultacyjne potwierdziły, że wyżej wymieniony katalog stanowi grupy defaworyzowane na obszarze LSR, które wymagają szczególnej uwagi w zakresie aktywizacji społeczno-zawodowej. Wśród 10 najczęściej wymienianych negatywnych zjawisk społecznych o największym natężeniu wskazywano: zaśmiecanie okolicy i zbieractwo, palenie papierosów (w tym w szkołach i okolicach szkół) przez dzieci i młodzież, bezrobocie, widoczne różnice w statusie ekonomicznym mieszkańców, problemy wychowawcze wśród młodzieży, trudności na rynku pracy – zatrudnienie „na czarno”, niewystarczającą współpracę sąsiedzką/obojętność sąsiedzką, niewystarczające lub niedostosowane do potrzeb dla dorosłych miejsca rekreacji/spędzania czasu wolnego, wandalizm, przestępczość oraz alkoholizm.

3.11. Wskazanie problemów społecznych

Analiza problemowa poszczególnych grup docelowych, dokonywana na etapie diagnozy, wykazała szereg współwystępujących i wzajemnie się generujących barier i trudności w skutecznej aktywizacji społeczno-zawodowej grup zagrożonych wykluczeniem społecznym lub ubóstwem.

Diagnoza dokonywana była na postawie:

1. analizy danych statystycznych dostępnych na poziomie centralnym (GUS), jak i dostarczonych danych od poszczególnych jednostek Urzędu Miasta, a także Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie oraz Powiatowego Urzędu Pracy dla miasta Torunia,
2. badania ankietowego przygotowanego na podstawie 3 formularzy skierowanych do: mieszkańców, organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorców,
3. konsultacji społecznych z mieszkańcami i lokalnymi liderami, które odbywały się podczas 17 spotkań w jednostkach urbanistycznych oraz podczas spacerów badawczych,
4. wywiadów bezpośrednich z przedstawicielami instytucji i organizacji, świadczących wsparcie dla grup docelowych,
5. spotkań grup roboczych oraz dyskusji reprezentantów grup,
6. konsultacji prowadzonych za pośrednictwem Internetu.

Zestawienie ze sobą informacji i danych statystycznych, gromadzonych w ramach powszechnie dostępnego systemu, z informacjami płynącymi od różnych grup interesariuszy pokazuje, iż nie zawsze dane statystyczne będą podstawą do wnioskowania o rodzajach i sposobach udzielonego wsparcia.

Zidentyfikowane problemy można analizować pod kątem danej grupy docelowej, zjawiska i zjawisk współwystępujących oraz poziomu i zasięgu obszaru problemowego w kontekście danej grupy. W obszarze interwencji Lokalnej Strategii Rozwoju elementy tej analizy przenikają się i oddziałują na siebie wzajemnie. Na podstawie przeprowadzonych konsultacji określono następujące obszary problemowe:

SYTUACJA EKONOMICZNA, W TYM NISKI POZIOM DOCHODÓW

Obszar wykluczenia społecznego dotyczy najczęściej osób, które osiągają niskie dochody. Zjawisko to zaobserwować można m.in. na podstawie danych dotyczących korzystania z pomocy społecznej udzielanej przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie. Dane statystyczne pokazują systematyczny i stały wzrost osób korzystających z pomocy społecznej na obszarze LSR na przestrzeni ostatnich 9 lat: z 4 781 osób w 2006 roku do 10 093 w 2015r. Obrazuje to poniższa tabela danych MOPR:

Tabela..... Liczba osób korzystających z pomocy społecznej w jednostkach urbanistycznych Torunia (stan na dzień 31 grudnia 2015 roku)

l.p.	Jednostka urbanistyczna	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Barbarka	0	0	0	0	6	0	0	0	2
2	Bielany	78	76	126	171	125	218	292	622	269
3	Bielawy	54	61	77	57	77	69	77	57	82
4	Bydgoskie Przedmieście	1 190	1 063	1 714	1 937	2 554	2 153	2 134	2 104	1 848
5	Chełmińskie Przedmieście	862	725	1 523	1 396	1 647	1 389	1 283	1 281	1 430
6	Czerniewice	52	57	17	50	73	59	83	50	70
7	Grębocin Nad Strugą	92	101	348	417	368	354	461	479	411
8	Grębocin Przy Lesie	22	40	134	130	147	167	187	170	144
9	Jakubskie Przedmieście	382	358	783	793	891	694	783	786	692
10	Kaszczonek	20	17	43	45	78	45	72	63	82
11	Katarzynka	4	4	47	57	62	0	42	44	54
12	Mokre Przedmieście	585	551	770	1 124	1 068	1 359	935	1 043	1 379
13	Na Skarpie	131	179	676	552	554	450	544	710	509
14	Podgórz	420	422	1 083	896	959	902	1 160	1 301	1 146
15	Rubinkowo	391	374	786	1 078	956	1 004	1 024	1 033	856
16	Rudak	44	42	225	231	339	708	718	114	335
17	Stare Miasto	1 085	945	1 242	1 332	1 683	1 498	1 249	1 274	1 002
18	Starotorunskie Przedmieście	6	7	10	41	4	31	18	26	22
19	Stawki	114	118	340	252	341	445	424	405	412
20	Wrzosey	262	274	308	311	374	770	1 113	1 729	765
	Razem Miasto	5 794	5 414	10 252	10 870	12 306	12 315	12 599	13 291	11 510
	Razem dla obszaru LSR (z wyłączeniem jednostek oznaczonych kolorem)	4 781	4 493	8 010	8 877	10 027	10 431	10 700	11 237	9 489

Źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Toruniu

W zakresie liczby osób korzystających z pomocy społecznej można zauważyć zróżnicowaną dynamikę w poszczególnych jednostkach urbanistycznych Torunia. Pomimo systematycznej pracy organizacji pozarządowych i wielu inicjatyw społecznych, Bydgoskie Przedmieście jest wciąż obszarem z największą potrzebą interwencji.

Z kolei sytuacja Torunia na tle województwa kujawsko-pomorskiego pokazuje, iż odsetek osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w roku 2014 był w Toruniu niższy od średniej dla województwa i wynosił 5,7% (dla porównania w Bydgoszczy - 5,0%, w powiecie bydgoskim - 8,1%, w powiecie inowrocławskim - 10,2% oraz w Grudziądzu - 10,8%).

Program MOPR-u w zakresie działania na rzecz osób potrzebujących pomocy społecznej przyjmuje różną postać. Zgodnie z art. 36. ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, środowiskową pomoc pieniężną stanowią m.in. różnego rodzaju zasiłki – stałe, okresowe, celowe, natomiast w zakres pomocy niepieniężnej wchodzi m.in.: praca socjalna, poradnictwo specjalistyczne, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, posiłek, schronienie, ubranie czy sprawianie pogrzebu. Jak wskazuje poniższe zestawienie, najczęściej udzielanymi świadczeniami są: usługi opiekuńcze, posiłki dla dzieci i młodzieży w czasie nauki oraz bony obiadowe. Największa liczba rodzin objęta jest z kolei zasiłkami celowymi i w naturze. Jednocześnie według danych przedstawionych w Ocenie Zasobów Polityki Społecznej za rok 2014, odsetek osób, które otrzymały stypendia socjalne i zasiłki szkolne w populacji osób w wieku 7-24 lata w Toruniu był najniższy na tle województwa - 6,7%.

Tabela..... Świadczenie MOPR w Toruniu w zakresie zadań własnych w latach 2013-2014

Formy pomocy	2013			2014		
	Liczba rodzin	Liczba świadczeń	Kwota świadczeń w zł.	Liczba rodzin	Liczba świadczeń	Kwota świadczeń w zł.
Bony obiadowe	253	22 773	90 185	223	24 483	93 528
Posiłek dla dzieci młodzieży w czasie nauki	1 254	28 0463	989 979	1 229	258 268	948 617
Usługi opiekuńcze	510	178 150	2 072 914	539	193 808	2 325 702
Sprawienie pogrzebu	40	40	104 018	32	33	82 796
Zasiłki celowe i w naturze	5 152	-	4 137 991	4 781	-	4 372 056
Zasiłki celowe na pokrycie wydatków w wyniku zdarzenia losowego	-	-	-	33	57	125 380
Schronienie	65	30 646	226 652	82	30 014	4 768
Zasiłki okresowe	4 837	24 220	7 464 714	4 766	25 657	7 570 265
Zasiłki stałe	766	7 291	3 315 000	771	7 685	3 504 123
Razem	5 720	-	18 401 453	5 621	-	19 027 235

Źródło: Sprawozdanie Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Toruniu za rok 2014, s. 6.

Jak pokazuje analiza przedstawiona w OZPS za 2014 r., pomimo spadku udziału świadczeniobiorców pomocy społecznej w populacji mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego, obserwuje się wzrost odsetka ludności długotrwale z niej korzystających (z 53% w roku 2013 do 56% w roku 2014, tj. o 3 p. p.). Najwyższy wskaźnik liczby osób z tej kategorii odnotowano w Toruniu (71,9%), najniższy zaś w powiecie mogileńskim (41,5%), w powiecie chełmińskim (42,8%), a także w Bydgoszczy (43,9%).

Intensywność korzystania z pomocy MOPR nie oznacza, iż stan materialny mieszkańców Torunia uległ pogorszeniu. Stałoby to w sprzeczności z danymi świadczącymi o spadku bezrobocia w mieście Toruniu. Dogłębna analiza, w tym odwołanie się do informacji uzyskiwanych podczas konsultacji społecznych pokazuje, iż wzrost korzystających z pomocy społecznej w Toruniu (w tym odsetek długotrwale z niej korzystających) to także wynik następujących zjawisk:

- wzrostu świadomości i wiedzy mieszkańców w zakresie możliwości uzyskania dodatkowych dochodów płynących z pomocy społecznej,
- licznych projektów aktywizacyjnych w poprzednim okresie programowania, które dostarczyły beneficjentom wiedzy dotyczącej sposobów uzyskiwania dochodów poza rynkiem pracy,
- migracji zarobkowej i pracy „na czarno” członków rodziny, którzy oficjalnie zarejestrowani są w PUP i przypisani do III profilu pomocy, co daje możliwość pozostałym członkom rodziny na korzystanie z pomocy społecznej,
- ukrywania dochodu (praca „na czarno”, praca dorywcza, umowy cywilnoprawne),
- niskiego poziomu wynagrodzeń na rynku pracy w porównaniu z zarabianiem „na czarno” i korzystaniem z pomocy społecznej powoduje, iż praca zawodowa przestaje być opłacalna.

Podczas konsultacji wielokrotnie przytaczano przykłady niesłusznego korzystania z pomocy społecznej, nadużywania pomocy, a także celowego zaniżania własnej sytuacji materialnej. Tego typu spostrzeżenia przywoływały zarówno osoby pracujące z grupami defaworyzowanymi, jak również sami mieszkańcy korzystający z pomocy MOPR. Podkreślano również, iż wiele rodzin „wyspecjalizowało się” w uzyskiwaniu świadczeń z pomocy społecznej, a model korzystania z takiego wsparcia jest kontynuowany z pokolenia na pokolenie.

Z drugiej strony dostrzegalne jest inne zjawisko - tzw. „nowych zagrożonych wykluczeniem społecznym”. Mowa tu o osobach, które nie korzystają z pomocy społecznej, choć kwalifikują się do jej uzyskania. Powodem takich postaw są m.in.: duma, poczucie niezależności oraz chęć udowodnienia innym i sobie, że nie utrzymują się z opieki społecznej. Takie postępowanie powoduje, iż osoby istotnie potrzebujące wsparcia, nie korzystają z niego. Problem sytuacji ekonomicznej dotyczy właściwie wszystkich grup docelowych. Zasadnym wydaje się zatem docieranie do tych grup społecznych, które pragną zmiany i potrzebują realnej pomocy. W sytuacji zaś grup społecznych, korzystających z systemu pomocy społecznej, trudno przedsięwziąć rozwiązania o charakterze systemowym. W tym ujęciu grupą szczególnie wrażliwą staje się otoczenie takich osób/rodzin korzystających w sposób celowy z pomocy społecznej, a mianowicie dzieci i młodzież. Istotne jest to w kontekście zmiany kształtowanego przez rodziców paradygmatu funkcjonowania w społeczeństwie i na rynku pracy.

WPLYW SPOŁECZNY I OTOCZENIA OSÓB ZAGROŻONYCH WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM I UBÓSTWEM NA UTRWALANIE LUB ZMIANĘ POSTAW STANOWIĄCYCH FUNDAMENT AKTYWIZACJI SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ

Podczas konsultacji, szczególnie podczas rozmów indywidualnych z przedstawicielami organizacji i instytucji działających w obszarze aktywizacji społeczno-zawodowej, wskazywano na fakt współwystępowania problemów o charakterze społecznym w odniesieniu do danych grup. Często osoby lub rodziny korzystające ze wsparcia MOPR, borykają się jednocześnie z problemem ubóstwa, bezrobocia czy alkoholizmu. Co więcej, na każdym etapie konsultacji, wskazywany jest problem „dziedziczenia” biedy i postaw, a także wpływ otoczenia na utrwalanie tego zjawiska.

Na podstawie informacji przedstawionych w rocznych sprawozdaniach Ośrodka, widoczna jest rosnąca aktywność w zakresie pomocy nie tylko osobom ubogim, ale także bezdomnym, uzależnionym od alkoholu i narkotyków. W przypadku alkoholizmu pomocą objęto 72 rodziny w 2010 roku, natomiast w 2014 roku było to już 145 rodzin. Podobna dynamika widoczna jest także w przypadku osób uzależnionych od narkotyków. W 2010 roku pomocy udzielono 12 rodzinom, podczas gdy w 2014 r. liczba ta wzrosła do 31 rodzin.

Tabela Liczba rodzin i osób korzystających z pomocy Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Toruniu w latach 2010-2014

Powód trudnej sytuacji życiowej	2010		2011		2012		2013		2014	
	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Ubóstwo	3854	7422	3501	8017	4051	8945	4829	11009	4 364	9 966
Bezdomność	226	330	186	259	243	305	269	316	302	350
Bezrobocie	2894	7453	2472	5970	2909	6918	3325	8001	3 062	7 248
Niepełnosprawność	1896	3755	1786	3250	1838	3351	1840	3421	1 796	3 222
Przemoc w rodzinie	28	79	22	62	24	67	24	63	21	55
Alkoholizm	72	94	74	90	110	162	134	201	145	213
Narkomania	12	13	11	11	24	29	28	35	31	41
Trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	113	142	113	148	142	183	178	259	155	223
Trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy	2	2	2	2	1	1	7	13	5	6

Źródło: Sprawozdanie Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Toruniu za lata 2013-2014.

Jak wynika z powyższej tabeli, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Toruniu świadczył także pomoc osobom, które miały trudności w przystosowaniu się do życia po opuszczeniu zakładu karnego. W odniesieniu do tej grupy widoczny jest niewielki, jednak systematyczny wzrost liczby osób, którym udzielana jest pomoc. Z kolei spotkania konsultacyjne wykazały, iż problem ponownego funkcjonowania w społeczeństwie osób opuszczających zakłady karne jest coraz bardziej widoczny. Osoby takie czują się wykluczone ze społeczności, często mają problemy w nawiązywaniu trwałych relacji o charakterze osobistym czy zawodowym. W społeczeństwie funkcjonuje z kolei stereotypowe myślenie, które przedstawia takie osoby jako niegodne zaufania, często wzbudzając lęk przed nawiązaniem kontaktów czy zatrudnieniem. Podczas kawiarenek obywatelskich wskazywano na konieczność realizacji działań o charakterze integracyjnym oraz organizującym społeczność lokalną, pozwalając tej grupie na włączenie do danej zbiorowości

w sposób niewymuszony. Podnoszono również potrzebę realizacji operacji o charakterze edukacyjnym oraz w zakresie aktywizacji zawodowej, które będą miały na celu pomoc osobom opuszczającym zakład karny w zakresie dostosowania się do potrzeb rynku pracy.

Na podstawie danych Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie widoczny jest również problem osób posiadających status uchodźcy. W Toruniu grupa ta stanowi bardzo mały odsetek mieszkańców, co potwierdza znikomy wskaźnik poruszania problemów tej społeczności podczas konsultacji społecznych. Grupę tę należy uznać za wymagającą najmniejszej interwencji na tle pozostałych grup defaworyzowanych, co nie wyklucza realizacji operacji dotyczących ich potrzeb w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju.

Działania o charakterze integracyjnym powinny także pomóc w funkcjonowaniu w społeczeństwie osób z niepełnosprawnościami. W związku z aktywizacją społeczno-zawodową osób niepełnosprawnych, najczęściej podczas spotkań konsultacyjnych, pojawiała się potrzeba dostosowania infrastruktury do potrzeb tej grupy. Mieszkańcy wskazywali, iż pomimo widocznych zmian w uwzględnianiu potrzeb osób niepełnosprawnych w realizacji nowych inwestycji, nadal widoczny jest deficyt w zakresie dostępu do oferty kulturalnej i rekreacyjnej osób z niepełnosprawnościami ruchowymi. Wynika to z braku dostosowania pomieszczeń do potrzeb osób niepełnosprawnych, ale także z niewystarczających środków finansowych tej grupy społecznej na aktywne uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych. Problem niepełnosprawności jest bardzo często powiązany z koniecznością korzystania ze wsparcia pomocy społecznej, co obrazują poniższe tabele.

Tabela Liczba osób niepełnosprawnych korzystająca ze wsparcia finansowego PFRON

Lata 2008 -2015	Liczba osób niepełnosprawnych korzystających z dofinansowań ze środków PFRON	w tym liczba kobiet	w tym liczba dzieci i młodzieży do 18 roku życia
2008	1983	881	251
2009	969	388	209
2010	635	265	71
2011	627	298	110
2012	1145	634	85
2013	671	325	59
2014	934	386	73
2015	1043	465	94

Źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Toruniu

Tabela Liczba rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością (o ile co najmniej jeden z rodziców lub opiekunów nie pracuje ze względu na konieczność sprawowania opieki nad dzieckiem z niepełnosprawnością)

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba rodzin	481	456	415	386	380	454	527	434	401	439

Źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Toruniu

Kompleksowej analizie sytuacji osób niepełnosprawnych, w tym osób ze schorzeniami psychicznymi dostarcza „Program Działań Miasta Torunia Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych na lata 2014 – 2020” wskazujący, iż:

1. najczęstszym powodem uzyskania orzeczenia o niepełnosprawności są choroby narządów ruchu oraz choroby układu oddechowego i krążenia, co ma związek ze stylem i warunkami życia mieszkańców Torunia; istotny jest ponadto obserwowany wzrost liczby osób orzeczonych z powodu chorób psychicznych oraz rosnący na sile problem konieczności umieszczenia takich osób w domach pomocy społecznej;
2. wśród osób które w latach 2010 – 2012 uzyskały orzeczenie o stopniu niepełnosprawności aktywnych zawodowo było odpowiednio 2010 – 27,15%, 2011 – 27,88% i 2012 – 26,61%;
3. w grupie bezrobotnych jak i w grupie poszukujących pracy niepozostających w zatrudnieniu dominują osoby niepełnosprawne o niskim poziomie wykształcenia. Osoby z wykształceniem zawodowym, gimnazjalnym, podstawowym i podstawowym nieukończonym w grupie poszukujących pracy niepozostających w zatrudnieniu stanowią w roku 2010 – 50,3%, w roku 2011 – 52,9%, w roku 2012 – 47,7%, a w grupie bezrobotnych w roku 2010 – 67,0%, w roku 2011 – 68,7%, w roku 2012 – 69,1%;
4. w grupie osób bezrobotnych jak i w grupie osób poszukujących pracy niepozostających w zatrudnieniu najliczniej występują osoby w przedziale wiekowym 45 – 54 lata.

5. corocznie pomocą w formie materialnej, w naturze, usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych oraz w formie pracy socjalnej objętych jest średnio ok. 2000 rodzin, w których występuje problem niepełnosprawności.
6. od 2010 r. najwięcej rodzin, w których występuje problem niepełnosprawności zamieszkuje rejony Podgórze, Starówki, Dekerta, Fałata i Fredry.

Osoby niepełnosprawne bardzo często wymagają dedykowanego wsparcia w zakresie aktywizacji społeczno – zawodowej. Podczas konsultacji wskazywano, iż konieczne są działania animacyjne i edukacyjne zachęcając nie tylko społeczność do zaangażowania na rzecz osób niepełnosprawnych, ale także zaktywizowanie samych zainteresowanych. Konieczne jest podejmowanie działań o charakterze integracyjnym od najmłodszych lat, aby osoby młode uniknęły marginalizacji i wykluczenia społecznego. Celem podmiotów działających na rzecz tej grupy defaworyzowanej jest m.in. tworzenie warunków do aktywnego ich uczestnictwa w życiu społecznym (w tym pobudzanie ich aktywności i zaradności). Jak wynika z powyższych niespełna 30% osób jest aktywnych zawodowo a jedną z przyczyn takiej sytuacji (jak podkreślano podczas konsultacji) są niedostosowane kwalifikacje zawodowe do potrzeb rynku pracy.

Na każdym etapie konsultacji pojawiał się problem chorób psychicznych oraz aktywizacji społeczno-zawodowej osób na nie cierpiących. Coraz większa świadomość społeczna powoduje, iż osoby takie zainteresowane wsparciem są diagnozowane i kierowana jest do nich pomoc. Specjaliści podkreślają jednak, iż w tym obszarze konieczne jest podjęcie zdecydowanych działań. Dane ze Szpitala Psychiatrycznego w Toruniu wskazują, że liczba pacjentów z Torunia w roku 2013 i 2014 była na zbliżonym poziomie (w roku 2013 - 5 226, 2014 – 5 390). Powszechnie wiadomo, że wiele osób nie jest uwzględnianych w statystkach (m.in. w przypadku kiedy nie mają orzeczenia o niepełnosprawności lub nie korzystają z pomocy społecznej). Do jednych z najczęstszych chorób wymienianych podczas konsultacji należy depresja, która to przez wielu specjalistów wskazywana jest jako choroba cywilizacyjna, a przez mieszkańców dostrzegana jest bardzo wyraźnie. Choroby psychiczne dotyczą coraz częściej osób dobrze wykształconych oraz młodych ludzi w wieku produkcyjnym (także tych o wyższym statusie materialnym), stąd też mieszkańcy uczestniczący w konsultacjach wskazywali na konieczność edukacji w tej materii i podjęcie działań specjalistycznych.

Wśród osób o wyższym statusie materialnym dostrzegalny na poziomie konsultacji społecznych jest także problem przemocy rodzinnej, który do niedawna wiązany był z biedą i wykluczeniem. Wpływ na to ma, zdaniem mieszkańców, alkohol i uzależnienia, które to problemy coraz częściej dotyczą osoby lepiej sytuowane. Dane statystyczne wskazują, że od momentu wprowadzenia procedury „Niebieska Karta”, tj. od 2011 roku, zwiększyła się świadomość społeczna, a co za tym idzie zjawisko przemocy domowej nie jest już zjawiskiem „czterech ścian”. Coraz częściej przemoc dostrzegana i identyfikowana jest przez różne środowiska: policja, pomoc społeczna, oświata, ochrona zdrowia. Także wśród klientów Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Toruniu korzystających z pomocy Zespołu Interwencji Kryzysowej duża część to osoby doświadczające różnych form przemocy domowej. Corocznie jest to około 200 środowisk a w nich 700 osób. Od roku 2011 do 31.12.2015 r. w mieście Toruniu wszczęto 680 „Niebieskich Kart”. Zdecydowana większość wszczęta została przez Policję (613), w dalszej kolejności przez pomoc społeczną (42) oraz oświatę (19). Najrzadziej, bo tylko w 6 przypadkach „Niebieskie Karty” wszczynane były przez pracowników ochrony zdrowia.

Tabela 18. Dane dotyczące przemocy w rodzinie

Procedura „Niebieskiej Karty”						
	2011	2012	2013	2014	2015	SUMA
NK wszczęte łącznie w tym przez następujące podmioty	36	148	141	158	197	680
Policja	36	135	129	145	168	613
Oświata	-	4	6	4	5	19
Pomoc społeczna	-	7	5	8	22	42
Ochrona zdrowia	-	2	1	1	2	6

Źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Toruniu

Wyżej wskazywane problemy występujące w rodzinach często powiązane są z systemem pieczy zastępczej, która to stanowi formę opieki nad dzieckiem, które tymczasowo lub trwale pozbawione jest opieki (pieczy) rodziców. Analizując dane dotyczące formy rodzinnej pieczy zastępczej można zauważyć, że formą opieki, która systematycznie zyskuje na znaczeniu jest opieka pełniona przez rodziny spokrewnione. Zdaniem mieszkańców główną przyczyną umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej nie jest fakt, iż są naturalnymi sierotami, ale zaniedbania wychowawcze rodziców, uzależnienia czy przemoc psychiczna i fizyczna. Piecza zastępcza daje poczucie bezpieczeństwa i zmniejsza ryzyko marginalizacji społecznej. Dzieci i młodzież objęci wsparciem potrzebują jednak wsparcia w zakresie rozwijania poczucia własnej wartości oraz innych działań w zakresie aktywizacji społecznej.

Tabela 23. Rodzinna piecza zastępcza w Toruniu w latach 2012-2014

FORMA RODZINNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ	2012		2013		2014	
	Liczba dzieci	Liczba dzieci	Liczba dzieci	Liczba dzieci	Liczba dzieci	Liczba dzieci
Rodziny spokrewnione	210	247	226	269	237	283
Rodziny niezawodowe	62	83	57	78	61	81
Rodziny zawodowe – pełniące funkcje pogotowia rodzinnego	5	30	5	28	5	28
Rodziny zawodowe specjalistyczne	5	14	4	11	4	13
Rodziny zawodowe wielodzietne	4	17	2	9	-	-
Rodzinne Domy Dziecka	3	21	7	37	8	46
Rodziny zastępcze zawodowe	-	-	1	3	3	6

Źródło: Sprawozdanie Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Toruniu za lata 2012-14.

WARUNKI BYTOWO - MIESZKANIOWE I POWIĄZANE Z NIMI WARUNKI HIGIENICZNO - ZDROWOTNE ORAZ BEZDOMNOŚĆ

Podczas konsultacji wielokrotnie zgłaszano problem zamieszkiwania w starych budownictwach, mieszkalnictwie socjalnym, gdzie warunki mieszkaniowe utrudniają zaspokajanie podstawowych czynności higienicznych, a także wpływają na zaburzenia w obszarze kontaktów społecznych. Trudności zgłaszane były przede wszystkim przez otoczenie osób wykluczonych społecznie oraz lokalnych liderów i animatorów, gdyż przyznanie się do tego problemu przez samych wykluczonych było zbyt trudnym emocjonalnie zagadnieniem. Zły system kanalizacji, doprowadzania wody, w szczególności ciepłej, dostępu do sanitariatów, łazienek, rodzaju ogrzewania, odprowadzania śmieci - to zagadnienia, które negatywnie wpływają na higienę i zdrowie mieszkańców żyjących w takich warunkach. Problem ten jest szczególnie widoczny wokół tzw. enklaw starego mieszkalnictwa, wokół których powstają nowe budynki wielorodzinne, gdzie taki problem już nie istnieje.

Powyżej opisane problemy przekładają się w sposób bezpośredni na upośledzenie kontaktów społecznych, wycofywanie się z aktywności sąsiedzkiej, towarzyskiej, edukacyjnej. Młode osoby są stygmatyzowane przez środowisko i rówieśników, co zaś utrudnia im wchodzenie w dorosłość. Starsze osoby zaś wycofują się z wszelkiej aktywności, co odbija się poważnie na ich zdrowiu. Zamykają się w domach a ich egzystencja ogranicza się do okolic miejsca zamieszkania.

Obok warunków mieszkaniowych innym problemem natury bytowo - mieszkaniowej jest poziom zadłużenia mieszkańców z tytułu nieuregulowania opłat za mieszkanie czy media. Związane jest to bezpośrednio z sytuacją ekonomiczną. Zadłużenie rośnie co grozi pozbawieniem mieszkania i innymi konsekwencjami prawnymi.

Inną przyczyną niż ekonomiczna, pozostawania w trudnych warunkach bytowych, jest brak świadomości i wiedzy osób doświadczających trudności w obszarze swoich praw i możliwości, jakie daje system wsparcia. Administratorzy mieszkań, zarządcy nieruchomości wskazują, iż wielu sytuacji można uniknąć, zapobiec im na drodze prawnej i administracyjnej, ale część mieszkańców, których dotyczy ten problem nie wie o takiej możliwości albo nie potrafi z niej skutecznie skorzystać.

Analizując warunki bytowo – mieszkaniowe konieczne jest zwrócenie uwagi na fakt, iż w widoczny dla mieszkańców sposób przybywa nowych mieszkań komunalnych i socjalnych w Toruniu, które pozwalają na funkcjonowanie w odpowiednich warunkach mieszkaniowych. Wskazywanymi podczas konsultacji problemami była nadal zbyt mała ilość takich mieszkań w stosunku do osób ich potrzebujących, ale również wykorzystywanie luk w prawie przez osoby świadome przysługujących im praw, co powoduje, iż często do nowych mieszkań wprowadzają się osoby niepotrzebujące takiego wsparcia. Podczas konsultacji z wykorzystaniem map jednostek wskazywano na enklawy biedy, gdzie na określonej przestrzeni mieszkają wyłącznie osoby o niskim statusie materialnym, co powoduje zdaniem mieszkańców tych enklaw, iż czują się wykluczeni ze społeczeństwa, co w konsekwencji powoduje trudności w zmianie sytuacji społecznej czy zawodowej. Miejsca takie powstają wokół działek, ciągów powstałych w ostatnich latach budynków komunalnych/socjalnych na obrzeżach miasta czy w lewobrzeżnej części miasta (osiedle budynków komunalnych/ socjalnych na ulicy Olsztyńskiej czy Armii Ludowej) oraz na Starym Mieście i Bydgoskim Przedmieściu w związku zamieszkiwaniem w starym oraz często zabytkowym budownictwie.

Ponadto jak wynika z wyżej przedstawionej tabeli wskazującej na powody korzystania z pomocy społecznej, jednym z najczęstszych powodów korzystania z pomocy MOPR jest bezdomność. Wyżej przedstawione dane MOPR spójne są w zakresie występowania problemów społecznych z analizą badań ankietowych oraz przeprowadzonymi konsultacjami z

mieszkańcami. Pomimo, iż w konsultacjach nie wziął udziału żaden bezdomny, temat ten pojawiał się praktycznie w każdej jednostce urbanistycznej. Zgodnie z art. 6 pkt 8 Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej osobę bezdomną określa się jako:

- osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym, w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy, i niezameldowaną na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności;
- osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym i zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania.

Zdaniem społeczności oraz przedstawicieli straży miejskiej bezdomność staje się coraz mniej dostrzegalna z uwagi na koncentrację osób bezdomnych poza centrum miasta, co nie oznacza, że poradzono sobie z tym problem. Bezdomni z uwagi na zakaz spożywania alkoholu opuszczają noclegownie i ośrodki wybierając przebywanie na działkach czy barakach tworząc "zamknięte" społeczności. Z jednej strony obserwowana jest współpraca między społecznością bezdomnych, z drugiej jednak utrudniony dostęp pracowników socjalnych z uwagi na alienację od reszty społeczeństwa. Największą wiedzą dotyczącą miejsc przebywania osób bezdomnych posiada często policja i straż miejska. Przedstawiciele sektorów biorący udział w konsultacjach wskazywali, iż konieczne są działania długofalowe, a nie pomoc jednorazowa. W zakresie przyczyn bezdomności mieszkańcy biorący udział w konsultacjach wskazywali na problemy finansowe, w szczególności osób starszych, które z racji swojego podeszłego wieku nie mogą liczyć na pracę, nie mają renty ani emerytury lub mają je na bardzo niskim poziomie, co powoduje, iż tracą mieszkania. Podawano także przypadki osób w średnim wieku, które stały się bezdomne wskutek uzależnień od alkoholu czy narkotyków. Potwierdzają to dane Regionalnego Centrum Rozwoju Społecznego (RCRS) w Toruniu, które wśród najczęstszych powodów bezdomności osób korzystających z placówek wskazują: uzależnienia, brak stałych dochodów, eksmisja, rozpad rodziny i opuszczenie zakładu karnego.

Jak wynika z ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych (przeprowadzonego w nocy z 21 na 22 stycznia 2015 roku), w województwie kujawsko - pomorskim przebywa prawie 4 tys. osób bezdomnych (w tym w Toruniu 1008). Wśród nich największy odsetek – prawie 63% (dane RCRS w Toruniu), przebywało w miejscach pozainstytucjonalnych (pustostany, domki, altany działkowe, miejsca niemieszkalne i inne). Zgodnie z danymi OZPS (Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w województwie kujawsko-pomorskim za 2014r.) najniższy odsetek osób bezdomnych objętych indywidualnymi programami wychodzenia z bezdomności w populacji osób bezdomnych odnotowywany jest w Toruniu – 4,3%. Jednocześnie w Toruniu występuje najkorzystniejsza sytuacja w zakresie ilości placówek udzielających pomocy i schronienia osobom bezdomnym (4 na 22 placówki w regionie udzielające pomocy i schronienia osobom bezdomnym). Pomimo to, najwięcej osób bezdomnych przypadających na 1 miejsce w noclegowni/ schronisku/ innym miejscu schronienia przypada właśnie w Toruniu, gdzie na 1 miejsce w placówce jest blisko 6 osób. Toruń oferuje zabezpieczenie miejsc schronienia dla zaledwie 20% osób bezdomnych ze swojego obszaru. Oprócz schronienia oferta placówek dla osób bezdomnych obejmuje także pomoc, jak: łaźnia, miejsce do przygotowania posiłku, miejsce do prania ubrań, dostarczanie ubrań, posiłków czy artykułów higieny osobistej. Na 1008 bezdomnych w Toruniu z pomocy zgodnie z poniższą tabelą korzysta niespełna połowa.

Tabela... Liczba osób bezdomnych korzystających z pomocy na terenie Torunia.

Rok	Liczba osób bezdomnych korzystających z pomocy Miejskiego Schroniska dla Bezdomnych Mężczyzn w Toruniu	Liczba bezdomnych korzystających z pomocy na terenie Torunia (schronisko + inne instytucje + osoby z poza placówek pomocowych)
2006	195	430
2007	225	445
2008	250	450
2009	271	427
2010	280	455
2011	278	480
2012	307	471
2013	330	480
2014	320	475
2015	329	490

Źródło: Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Toruniu

ZARADNOŚĆ SPOŁECZNA I SAMODZIELNOŚĆ W ZASPOKAJANIU WŁASNYCH POTRZEB ZARÓWNO INDYWIDUALNYCH/ BYTOWYCH, PSYCHICZNYCH, SPOŁECZNYCH I OBYWATELSKICH

Problemem zgłaszanym zarówno bezpośrednio przez osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym lub ubóstwem jak i osoby dostarczające im pomocy oraz pośrednio wynikającym z rodzajów zgłaszanych przez mieszkańców problemów, jest brak lub niewystarczający poziom ogólnie zwanej zaradności społecznej oraz

samodzielności społecznej i obywatelskiej. Osoby zagrożone wykluczeniem społecznym cechuje niska samodzielność w rozwiązywaniu własnych problemów, zwłaszcza w obliczu wymogów prawnych i administracyjnych. Często osoby, które z jednej strony doskonale radzą sobie z pozyskaniem pomocy społecznej, pozostają mało skuteczne w obliczu problemów związanych z takimi obszarami, jak: finanse, problemy opiekuńczo – wychowawcze czy konieczność dochodzenia swoich praw. Zdaniem osób pracujących z grupami defaworyzowanymi często tam gdzie pojawia się zaradność społeczna, koresponduje ona z naruszaniem norm prawnych.

Mała zaradność i samodzielność mieszkańców wynika natomiast z:

- informacji publicznej prezentowanej w sposób niedostosowany do możliwości percepcyjnych grup docelowych,
- braku zaufania wobec działań realizowanych na rzecz mieszkańców,
- poczucia wolnego tempa realizowania zmian na rzecz mieszkańców,
- nadmiernych obciążeń biurokratycznych w załatwianiu spraw administracyjnych,
- poczucia chaosu komunikacyjnego, decyzyjnego i kompetencyjnego w poszczególnych służbach, jednostkach świadczących wsparcie.

Pytając o sposoby rozwiązywania takich, problemów, mieszkańcy wskazywali zwykle na pomoc osób trzecich: „pomocne dusze”, lokalni liderzy, lokalne autorytety i działacze, którzy pomagają mieszkańcom. Sytuacja ta doskonale pokazuje, iż dotarcie do mieszkańców i praca nad ich samodzielnością będzie najskuteczniejsza z poziomu oddolnego. Problem ten dotyczy praktycznie wszystkich grup defaworyzowanych objętych wsparciem w ramach LSR. W zakresie działań, w tym obszarze problemowym, wskazywano na kompleksowe i zindywidualizowane formy wsparcia (ścieżka reintegracji) mające na celu wyprowadzenie osób lub rodzin z ubóstwa lub wykluczenia społecznego m.in. poprzez nabycie, przywrócenie lub wzmocnienie kompetencji społecznych, zaradności, samodzielności i aktywności społecznej.

SYTUACJA NA RYNKU PRACY, ZWIĄZANA Z TYM ATRAKCYJNOŚĆ NA RYNKU PRACY ORAZ POZIOM ZAANGAŻOWANIA NA RYNKU PRACY

Zestawiając ze sobą dane statystyczne dotyczące poziomu bezrobocia z informacjami od mieszkańców i poszczególnych organizacji działających na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym dostrzec można, iż wśród grup tych paradoksalnie nie brakuje osób posiadających umiejętności lub doświadczenia zawodowego. Problem braku aktywności na rynku pracy jest bezpośrednio związany z wyżej opisywanym czynnikiem ekonomicznym i brakiem opłacalności pracy. Grupy zagrożone wykluczeniem społecznym można podzielić na:

- osoby posiadające zawód (odpowiednie kwalifikacje zawodowe) - niekoniecznie zdobyty w ramach formalnego kształcenia, ale pracujące „na czarno”, dorywczo, za granicą. Najczęściej należą do nich osoby młode w tzw. wieku produkcyjnym mobilnym (tj. do 45 roku życia), które nie chcą pracować na najniższych stanowiskach za najniższe wynagrodzenie w kraju, jeśli pracując nielegalnie za granicą osiągają kilkukrotnie wyższe dochody,
- osoby z bardzo niskimi kwalifikacjami, posiadające doświadczenie zawodowe w pracach prostych, pomocniczych, które są w wieku produkcyjnym niemobilnym tj. po 45 roku życia. Osoby takie często nie są atrakcyjne na rynku pracy, zmieniają zatrudnienie, pracują dorywczo, nielegalnie.

Czynnik kwalifikacji nie jest jednym jaki wpływa na atrakcyjność pracownika. Innym, obecnie rosnącym na sile zjawiskiem jest stosunek do pracy, wyrażony w postawie jaką przyjmują osoby nieaktywne/ bierne zawodowo. Z jednej strony jest to nieumiejętność szukania pracy, ofert pracy, a z drugiej zaprezentowania się podczas rozmowy kwalifikacyjnej.

Trudności te nie zawsze wynikają z tego, iż osoby te nie są zdolne do zdobycia umiejętności prezentowania się, a wynikają w większym stopniu z niechęci i nieodpowiedniej postawy względem pracy i pracodawcy. Ten stosunek „braku umiejętności pracowania” bywa zdaniem przedsiębiorców biorących udział w konsultacjach najczęstszą przyczyną trwania zatrudnienia przez osoby zagrożone wykluczeniem społecznym.

Konsultacje społeczne wskazały także, iż silne jest zjawisko tzw. „beneficjenta seryjnego” czyli osoby, dla której podstawowym źródłem ubezpieczenia społecznego i dochodu są staże/ dodatki szkoleniowe w ramach projektów aktywizacyjnych. Problemy grupy osób wykluczonych społecznie z asymilowaniem się z rynkiem pracy są problemami zarówno indywidualnymi (wynikającymi z sytuacji danej osoby), problemami kulturowymi płynącymi ze środowiska w jakim się dana osoba obraca, a także problemami systemowymi. Powoli zaczyna być widoczny powrót bezrobocia systemowego, gdzie pewna grupa zasobów pracy nie jest zainteresowana podjęciem pracy, gdyż oferta rynkowa dla nich jest mniej atrakcyjna od samego systemu wsparcia. Jednocześnie, zdaniem osób zajmujących się rynkiem pracy, system aktywizacji skupia się zbyt często wyłącznie na szybkiej ścieżce aktywizacji, szybkim dostarczeniu kwalifikacji i wypuszczeniu na rynek pracy. W przypadku osób kwalifikujących się do III profilu pomocy maksymalny czas aktywizacji przyjęty ustawowo to 720 dni, co zdaniem wielu specjalistów jest optymalnym okresem z uwagi na zdobycie nie tylko potrzebnego wykształcenia czy kwalifikacji, ale zdobycia „umiejętności pracowania”. Konsultacje społeczne wykazały, iż narzucana przez instytucje organizujące wsparcie i finansowane z środków UE, ścieżka wsparcia danej grupy była w praktyce ograniczana do maksymalnie 200 dni, z naciskiem na twarde działania (szkolenia zawodowe) i z marginalizacją miękkich i komplementarnych działań środowiskowych. Projekty te rozwiązywały część problemów z poziomu indywidualnego, zupełnie marginalizując aspekt kulturowy i środowiskowy.

Podczas konsultacji wskazywano, iż osobami przypisanymi do III profilu pomocy są często młode matki pozostające długi okres poza rynkiem pracy. Pomimo, iż Toruń na tle województwa plasuje się wysoko w zakresie dostępności do żłobków (20 żłobków na 38 funkcjonujących w miastach grodzkich w województwie), potrzeby te nadal nie są

zaspokojone. Dlatego też istotne dla ułatwienia kobietom powrotu na rynek pracy po urodzeniu dziecka ma właśnie dostęp do infrastruktury w zakresie zapewnienia opieki dla dzieci do 3 roku życia.

TRUDNOŚCI OPIEKUŃCZO WYCHOWAWCZE, W TYM DZIEDZICZENIE WZORCÓW KULTUROWYCH

Podczas konsultacji aspekt młodzieży i dzieci pojawiał się bardzo często, zarówno na obszarach zdegradowanych jak i w dobrze prosperujących dzielnicach. W grupie osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, problem dziedziczenia niekonstruktywnych wzorców społecznych jest silnie zauważany przez mieszkańców. Trudności opiekuńczo - wychowawcze dostrzegane były zarówno przez mieszkańców, szkoły jak i placówki organizujące wsparcie dla dzieci i młodzieży. Najczęściej pojawiającymi się problemami były te wynikające z poziomu wandalizmu, zaśmiecania, brak poszanowania własności wspólnej. Mieszkańcy często też zgłaszali, iż młodzież mieszkająca w innych częściach miasta uprawia „miejską turystykę dewastacyjną”. Innym problemem zauważalnym przez samą młodzież i głośno komunikowanym jest powszechny i łatwy dostęp do narkotyków i innych środków odurzających (w tym dopalaczy) oraz poziom nadużywania alkoholu przez coraz młodsze osoby. W poczuciu mieszkańców rodziny i szkoły nie spełniają swojej roli wychowawczej. Rodzice coraz więcej czasu spędzają w pracy, praca odbywa się w godzinach, gdy dzieci już nie są w szkole, co doprowadza do rozluźniania więzi rodzinnych. Funkcję tę przejmują grupy rówieśnicze, które bez odpowiedniej moderacji i wsparcia łatwo zamieniają się w tzw. „grupki wałęsającej się młodzieży”. Co więcej, zdaniem mieszkańców, dzieci i młodzież coraz częściej postrzegają siebie jako wyłączonych ze społeczeństwa. Kwestia pozostawania na marginesie społeczeństwa, w grupie osób wykluczonych czy też zdemoralizowanych przestaje być dla młodego pokolenia wywodzącego się ze środowisk wykluczonych czymś od czego trzeba uciekać. Staje się dla nich fundamentem funkcjonowania i sposobem na życie. Jak wynika z konsultacji problemy z funkcjami opiekuńczo - wychowawczymi przestały być domeną rodzin biednych, czy wielodzietnych lub problemem alkoholowym, a pojawiły się także w rodzinach lepiej sytuowanych. Problemy takie mieszkańcy zauważają także w przypadku bardzo młodych osób posiadających dziecko, które jeszcze nie usamodzielnili się zawodowo i życiowo. Pracownicy Urzędu Miasta Torunia wskazują, iż największa liczba nieletnich kierowanych do młodzieżowych ośrodków wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodków socjoterapii jest na etapie gimnazjum - klasy I i II. Jak widać na poniższych tabelach częściej do ośrodków kierowani są chłopcy niż dziewczęta. Ponadto zauważalny jest wzrost skierowań (na wniosek rodziców dla dzieci i młodzieży posiadających orzeczenie poradni psychologiczno-pedagogicznej o potrzebie kształcenia specjalnego) do młodzieżowych ośrodków socjoterapii przeznaczonych dla dzieci i młodzieży, które z powodu zaburzeń rozwojowych, trudności w uczeniu się i zaburzeń w funkcjonowaniu społecznym są zagrożone wykluczeniem społecznym i wymagają specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania i socjoterapii.

Nieletni przebywający w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii w latach 2013 – 2015 (na podstawie wydanych skierowań)					
2013 r.		2014 r.		2015 r.	
chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta
4	1	6	4	13	6
Nieletni przebywający w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych w latach 2013 – 2015 (na podstawie wydanych skierowań)					
2013 r.		2014 r.		2015 r.	
chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta
11	14	16	19	12	6

Zródło: Urząd Miasta Torunia

FORMY SPĘDZANIA WOLNEGO CZASU, W TYM DBANIA O PRZESTRZEŃ PUBLICZNĄ

Sposób i forma spędzania wolnego czasu jest problemem o jakim najczęściej wspominają mieszkańcy podczas konsultacji. Problem ten dotyczy przede wszystkich dwóch grup społecznych: dzieci i młodzieży oraz osób starszych i samotnych. Samo spędzanie czasu wolnego nie jest problemem o charakterze społecznym, który by w znaczącym stopniu wpływał na sytuację grup wykluczonych, jednakże w powiązaniu z innymi zjawiskami ma ogromne znaczenie dla aktywizacji społecznej. Zjawiskiem przyczyniającym się do tego, iż niekonstruktywnie spędzany czas wolny to zdaniem mieszkańców: bariera w aktywizacji, poczucie niesprawiedliwości społecznej, porównywanie się z innymi oraz brak perspektyw rozwojowych i szans na zmianę sytuacji. Niezaspokojenie tych naturalnych potrzeb przyczynia się do generowania zjawisk takich, jak: wandalizm, nadużywanie środków odurzających, rosnący poziom agresji, wykroczenia przeciw mieniu, akty pobicia, przemoc domowa, wczesne wypadanie z systemu edukacji. Alternatywne spędzanie czasu wolnego zdaniem mieszkańców daje szansę na zmianę perspektywy, włączenie się całej społeczności w działania. Możliwość zaangażowania się w działania na rzecz społeczności buduje więzi społeczne, ale także wpływa korzystnie na jednostkę - dostarcza jej satysfakcji, poczucia sukcesu i skuteczności. Takich przejawów wspólnoty brakuje

mieszkańcom wszystkich jednostek urbanistycznych, co pokazały spotkania konsultacyjne i spacerzy badawcze. Zjawiskiem współwystępującym jest kwestia odpłatności za formy spędzania czasu. Grupy zagrożone ubóstwem są wykluczone z komercyjnego uczestnictwa w kulturze to zaś przyczynia się do odrzucenia na poziomie emocjonalnym wartości jaką jest kultura oraz deprecjonowania przejawów kultury, np. w formie wandalizmu. W Toruniu funkcjonują domy kultury, świetlice środowiskowe oraz inne miejsca, których rola polega m.in. na zaspokojeniu wyżej wymienionych potrzeb. Jak wykazały konsultacje, oferta tych placówek/instytucji jest niewystarczająco atrakcyjna, aby zachęcić do aktywności i spędzania wolnego czasu dzieci i młodzież. Analogiczna sytuacja ma miejsce w przypadku osób starszych i samotnych. Zauważają one brak ciągłości oferty, co powoduje, iż zniechęcają się do uczestnictwa. Mieszkańcy zwrócili także uwagę na brak konsultacji z nimi przygotowywanych ofert. Osoby starsze chciałyby móc współuczestniczyć w przygotowywanym dla nich programie aktywizacji. Osoby samotne, w szczególności osoby młode, wskazywały na brak dostosowania infrastruktury dla spędzania czasu z dzieckiem. Dla wielu osób nie ma możliwości uczestniczenia w formach aktywizacji społeczno – zawodowej z uwagi na brak opieki dla dziecka. Podczas rozmów z osobami pracującymi z dziećmi i młodzieżą podnoszono również, iż konieczne jest włączanie dzieci i młodzieży do inicjowania działań w zakresie sportu czy kultury. Dzięki temu łatwiej ich zaangażować do wspólnego działania, a wypracowane efekty mają często charakter długofalowy w odróżnieniu od narzuconych schematów aktywizacji.

UZALEŻNIENIA OD ALKOHOLU I SUBSTANCJI ODURZAJĄCYCH

Zjawiska te są powiązane i współwystępujące z innymi problemami opisanymi powyżej jak: problemy opiekuńczo-wychowawcze, ekonomiczne, mieszkaniowe, na rynku pracy. Łatwy dostęp do alkoholu, środków odurzających oraz relatywnie niski koszt ich nabycia powoduje, iż wiele osób doświadczających wykluczenia lub problemów w innych obszarach ucieka w uzależnienie. Następstwem uzależnienia jest w większości przypadków naruszenie przepisów prawa, przestępstwo bądź wykroczenie. Podczas konsultacji zjawiska i problemy społeczne opisane powyżej pojawiały się najczęściej. Nie oznacza to, jednak, że są one jedynymi jakie doświadczają osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. Trudność w skutecznej aktywizacji grup wykluczonych społecznie sprawia, iż zjawiska te są nawzajem przenikające się i trudno jest określić jaka jest przyczyna pierwotna. Konieczna jest praca w danym środowisku. Klasyczne programy aktywizacji nie będą przynosiły długotrwałych zmian. Przyczyny pierwotnej trudno też szukać analizując poszczególne grupy docelowe pod kątem zjawisk problemowych. Należy je analizować w kontekście danej osoby i sytuacji. Stąd ważne jest zaprojektowanie takiego systemu wsparcia by wesprzeć instytucje zajmujące się osobami wykluczonymi społecznie, bowiem to one najczęściej pracują na poziomie indywidualnym.

Problemy społeczne na obszarze LSR można też scharakteryzować przez pryzmat efektywności systemu udzielającego wsparcia grupom wykluczonym. Praca z tymi grupami to najczęściej praca u podstaw. Najskuteczniejsze do identyfikowania zjawiska, wczesnego reagowania i usuwania barier pierwotnych jest bezpośrednie wsparcie oddolne. Jak wskazała diagnoza na obszarze LSR jest duży potencjał większych i mniejszych organizacji działających na rzecz grup wykluczonych oraz duża deklaracja do zaangażowania się lokalnych liderów, animatorów, wolontariuszy, streetworkerów. Analiza ankiet, informacji zdobytych podczas konsultacji bezpośrednich i w wywiadach z przedstawicielami systemu określiła najpoważniejsze bariery skutecznego oferowania pomocy:

- brak finansowania

Jedną z największych barier instytucji wsparcia są ograniczone źródła finansowania działań, trudności w bieżącym realizowaniu działań na szerszą skalę lub bardziej zróżnicowanych. Tego rodzaju problemy posiadają także te instytucje, które w dużej części finansowane są z środków publicznych. Jak wskazuje większość organizacji, działalność zwykle jest projektowa a ta zaś nie ułatwia ciągłości realizacji usług.

- duże obciążenie administracyjne rozliczania pomocy

W przypadku finansowania działalności z projektów, w tym ze środków UE realizatorzy i organizacje wskazują, iż wdrażanie projektów wiąże się dla organizacji z dużym obciążeniem administracyjnym i dokumentacyjnym, co w sytuacji braku spójności i regulacji w wielu obszarach powoduje, iż realizujący projekty więcej energii i zaangażowania poświęcają na pracę rozliczeniową niż na doskonalenie systemu wspierania grup docelowych.

- brak współpracy między organizacjami

Osoby, z którymi były prowadzone konsultacje zwracały uwagę na wciąż niewystarczający poziom współpracy, dublowanie się pomocy, a nawet rywalizację między organizacjami pracującymi na tym samym obszarze lub z tą samą grupą defaworyzowaną. Wskazywano, że środowisko sektora pozarządowego nie ma o sobie kompleksowej wiedzy, nie integruje się, nie wymienia ze sobą informacji, a także, że poziom współpracy partnerskiej jest incydentalny i często ogranicza się do współpracy w ramach projektów.

- brak wiedzy o działaniach

Z małą współpracą związany jest niedostateczny poziom przepływu informacji dotyczących działań prowadzonych na rzecz osób wykluczonych społecznie. Trudności w przepływie informacji dotyczą zarówno obszaru kanałów komunikacji, dostosowania języka do danej grupy, a także problemu agregowania informacji. Osoby zainteresowane włączeniem się jako wolontariusze i animatorzy informowali, iż w tym obszarze panuje chaos komunikacyjny, a informacje w Internecie są często nieaktualne. Jest to problem o charakterze systemowym i wymaga systemowego rozwiązania.

- **brak inspiracji**

Potrzeba innowacyjnej oferty, pomysłów dotyczących rozwiązań, działań i sposobów wspierania osób wykluczonych społecznie była widoczna zarówno na poziomie analizy fiszek czy w konsultacjach z mieszkańcami, którzy informowali, iż oferta jest mało atrakcyjna i powtarzalna. Osoby zainteresowane takimi działaniami zwracały uwagę, iż często wsparcie jest projektowane bez udziału osób mających uczestniczyć w operacjach, przez co często nie odpowiadana na potrzeby, jest mało efektywne i powtarzalne. Część przedłożonych w ramach konsultacji planu działania LSR fiszek projektowych wskazywała na chęć realizacji innowacyjnych i niestandardowych pomysłów. Osoby uczestniczące w konsultacjach zwracały uwagę na potrzebę wymiany informacji, inspiracji, pobudzania ciekawości. Przy okazji dyskusji reprezentantów grup rodziły się także wspólne pomysły, następował efekt synergii i wzajemne pobudzanie się do doskonalenia podejścia. Taka potrzeba kontynuowania działań w tym obszarze pojawiła się w toku prac nad LSR.

- **rozproszenie pomocy**

Problemem, na który zwróciły uwagę osoby udzielające wsparcia było rozproszenie pomocy i jej rozdrobienie, co przy dużej ilości rzadko współpracujących ze sobą organizacji, nie przyczynia się do skutecznego likwidowania barier w dostępie do wsparcia. Grupy docelowe często zniechęcają się do udziału w kolejnych przedsięwzięciach z uwagi na małą skuteczność poprzednich form. To co zgłaszały także osoby zagrożone wykluczeniem społecznym to zbytnia specjalizacja pewnych organizacji i konieczność samodzielnego szukania innych podmiotów i instytucji, które mogą pomóc rozwiązać dany problem.

- **brak utrzymywania łańcucha usług**

Wrywkowość pomocy i długie przerwy między kolejnymi formami wspierania osób wykluczonych przyczyniają się do osłabienia efektów wsparcia. Odpowiedzialnymi za ten stan rzeczy są: wąskie specjalizacje w organizacjach, braki instytucjonalne i organizacyjne uniemożliwiające rozszerzenie zakresu pomocy, brak środków finansowych na zachowanie ciągłości działań, a także niedostateczny poziom współpracy z innymi organizacjami świadczącymi komplementarne usługi. Przykładem obrazującym taki problem jest praca strażników miejskich, którzy rozpoczynając swoją pracę na danym terenie często muszą zbudować bazę telefonów, kontaktów do osób udzielających pomocy. Przedstawiciele straży miejskiej również zwracali uwagę na konieczność skoordynowania działań instytucji działających na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub ubóstwem.

- **słabe wsparcie dla animatorów**

Jako zasób na terenie LSR wskazywano osoby chcące się zaangażować, również w formach wolontariackich. Problem jaki zgłaszały organizacje i sami wolontariusze to poczucie, iż nikt się nie interesuje osobami chcącymi się zaangażować. Osoby takie odczuwają niedostateczną wiedzę dotyczącą danej grupy docelowej, sposobów pracy z tą grupą, ale posiadają coś czego brakuje wyspecjalizowanym pracownikom służb społecznych - autorytet, zaufanie i wiarygodność w oczach społeczności lokalnej. Są oni bardzo często wzorem dla innych, a same osoby zagrożone wykluczeniem społecznym często zwracają się do nich z prośbą o pomoc. Wysoki poziom kompetencji animatorów i liderów lokalnych, a także ich większa świadomość symptomów wykluczenia społecznego i zjawisk przyczyniających się do wykluczenia społecznego pozwoli zbudować system wczesnego reagowania. Lokalne organizacje zwracały także uwagę na to, iż często wolontariusze chcą działać, ale nie mają zasobów i narzędzi do uruchomienia pierwszych działań w terenie.